

TEATRUL

sub influența cinematografului și a telefoniei fără fir

Telefonia fără fir, în Anglia cel puțin, este pe cale să dea o lovitură de moarte direcțiilor teatrale. Căci dincolo de Canalul Măneci s'a spus că o năpădă mare luptă numărul posturilor de emisie la distanță și se evaluează la un milion și jumătate mulțimea acelor cari stând acasă pot în fiecare seară să asculte programele lansate de cele șase mari stațiuni de telefonie fără fir.

Bineînțeles, că întinderea unui astfel de obicei, nu a lăsat nepăsători pe directorii teatrelor din Londra, care pentru moment sunt cele mai amenințate. Așa că, acești directori au și interes actorilor de a mai recita sau de a mai cânta în fața unui receptor de telefonie fără fir.

La această măsură, truzul societăților de emisie de unde a răsunat prin declarația, că își va alcătui trupe de artiști, care să reciteze numai pentru telefonie fără fir acte și piese întregi, anume întocmite, adică inedite.

Și ziarul francez *Le Temps*, din care culeg această informație, adaugă: „Această luptă nu va surprinde pe cei care sunt în curent cu progresele realizate în această ramură a științei și a gustului din ce în ce mai accentuat al contemporanilor noștri pentru acest fel de distracție. Această luptă era fatală și nimic nu se spunea că nu o vom vedea încinsă în curând și la noi în Franța”.

Negreșit, că oricine ușor poate observa, că este o foarte mare deosebire între a auzi dela distanță o piesă teatrală și între a vedea o asemenea piesă reprezentată pe scena unui teatru. Totuși, nu se poate tăgădui faptul, că în favoarea deprinderii de a ne mulțumi și numai cu o piesă auzită de acasă, lucrează mult și fireasca silinție, adică obișnuită înclinare a omului în spre lenevire. Vreau adică să spun, că mulți se lipsesc de un spectacol teatral, și pentru că ar trebui numai deocădat să se deranjeze, să se gătească și să ia drumul până la teatru.

„Să se întrebe — observă *Le Temps* — cei cari au reușit să mai auză comedii, drame sau opere după ce, odinică, au fost nebuni după acest fel de distracție: nouă înși din zece, își vor mărturisă păcatul lenevirii. A se găti, a se transporta dintr-un cartier într-altul, adeseori la o mare depărtare, a se gândi cu grijă la întoarcerea acasă, — iată a-tătea neajunsuri materiale, pe care ei le aruncă în sarcina teatralului. Cel, puțin, aceasta este prima explicație, pe care ei o dau pentru nevizitarea teatrelor, și fără îndoială că mai sunt și altele; — argumentul însă își are valoarea sa”.

Ei bine, aci în această observație este — cred — adevărul. Căci, la drept vorbind, tot prin nelipsita înclinare a omului în spre lenevire se poate în parte explica și biruința cinematografului asupra teatralului. În orice caz, neîndoios este, că mereu crescândul succes al cinematografului se datorește în parte și faptului, că cinematograful „a democratizat săile”, permițând în primul rând spectatorilor să nu se mai deranjeze, schimbându-și costumul în vederea participării la spectacol. Și că această tendință democratizatoare a plăcut mult de tot publicului, se poate vedea și din constatarea, că astăzi sub influența cinematografului și la reprezentațiile teatrale, în afară doar de premiere, spectatorii se simt tot mai puțin obligați de a se arăta în ținută sau în toaletă de paradă. Și la teatru astăzi publicul își ia tot mai mult obiceiul de a se îmbrățișa în ținuta de stradă.

Dar nu numai prin această tendință democratizatoare a putut cinematograful să intre în gustul publicului. El mai are încă o însușire curioasă. Și când spun aceasta, mă gândesc la faptul, că la cinematograful se poate vorbi și întrucât oricând și oricum în bună voie, în timp ce la teatru publicul trebuie neapărat să-și impună oarevoia obligație de a păstra tăcerea. Și prin această înlesnire este, așa dar cinematograful în măsură să nu-l turbure pe om și să nu-l deranjeze nici în cece privește fireasca-i pornire de a tot vorbi.

Dar nu e numai atât. Pe lângă atâtea mijloace de a nu se deranja, — cinematograful mai oferă și o croitorie sau întunecare, la adăpostul căruia publicul se poate în foarte multe privințe comporta, încotmă ca în nepătrunsă intimitate a domiciliului său. Cu un cuvânt, la un cinematograful nu numai la îmbrăcăminte, nu numai la vorbă, nu numai la ținută, dar la nimic omul nu trebuie să-și impună vreo cât de neînsemnată constrângere. Ba încă mulți, foarte mulți, în timp ce filmele se depănă, își permit să arunce printre dinți coji de semințe de dovleac, de floarea soarelui sau alune americane. Aceasta, bine înțeles pentru a se întări și mai mult dovada, că noi ne tragem din poporul roman, care după spusele lui Horatius, ronțâta în timpul rezezențelor nuci și boabe de năut prăjit.

Pe scurt dar: numai mulțumită cinematografului s'au npt lanțurile, în care teatru țină pe spectator încântat. Numai mulțumită cinematografului mântuitor, s'a ajuns să se dea măcar o neînsemnată satisfacție protestării lui Jean Jacques Rousseau, care în al său *Contract Social* se plângă ca: „Omul e născut liber, și pretutindeni el se află în lanțuri”.

Rămâne dar bine statornic, că până și evoluția spectacolelor, impusă de gustul atotputernic al publicului, ne demonstrează că dreptate are Voltaire, când afirmă că: „Ori ce om se naște cu o destul de violentă pornire pentru dominație, bogăție și plăceri, și cu mult gust pentru lenevire”.

Ca să fim dreți însă, trebuie să mărturisim, că nu numai pornirea în spre lenevire, ci și anumite prefaceri sociale au contribuit, ca spectacolele teatrale să se tot democratizeze, — cerând publicului și cât mai puțină abateră dela deprinderile vieții de toate zilele, și cât mai puțină încordare intelectuală. Să mă explic.

Astăzi nu numai un număr din clasa de sus participă la spectacole. Din ce în ce mai dornici de spectacole, se arată și cei din rândurile de jos. Cum însă, acestia din urmă, — și în genere toți astăzi, — se străduiesc și se frământă mult mai mult ca altă dată în înfrigurată și istovitoare luptă pentru existență, — este firesc, ca la spectacole publică să dorască a i se cere cât mai puțină efort și încordare intelectuală. Cu alte cuvinte, publicul, istovit fiind de încordarea de peste zi, vrea ca spectacolul să-i ofere un adevărat prilej de *destindere*. Așa se explică, — pentru ce azi în spre satisfacerea gustului obștesc până și pe scenele cele mai de seamă nu se mai dă mare importanță valorii literare a pieselor, — se pune în schimb cel mai mare preț pe costume, pe jocul artiștilor, pe punerea în scenă și... pe toaletele artiștilor.

„Astăzi — spune criticul francez Martha — se îndămplă să ne distrăm îndelung cu piese, care nu au nici o legătură, și uneori chiar nici un sens. Pentru a scuza literatura contemporană, trebuie să observăm că vina este a publicului, care vrea numai distracție ușoară și care crede că cele mai mari plăceri sunt cele care ne costă cât mai puțin ostensală.”

„Dintru criticul, care studiază secolul al 17-lea, lucru prea

de mirare nu e, că s'a născut un Corneille și un Racine, căci în toate timpurile se poate naște vreun geniu; este însă de mirare că ei au găsit un public capabil să guste și să încurajeze niște atât de aspre compuneri tragice. Cum a putut Corneille să-și permită să ofere o intrigă atât de savant complicată, să cuprindă sentimentele în niște raționamente atât de greu de urmărit, într-un stil atât de plin, cu o concizie, care din vers în vers cere o atât de puternică stăpânire a gândirii? Cum a putut Racine, compunându-și piesele și distilându-și gândurile, să spere că publicul va prinde din sbor sentimentele sale atât de delicate și expresiunile sale atât de meditate? Trebuia ca ei să fi avut dreptul să se bizue pe o continuă atenție pentru toate cuvintele lor, căci la acești doi poeți, compoziția, intriga, stilul, totul este atât de strâns, în cât cea mai mică distracție a spectatorilor i-ar fi privat de orice plăcere. Și totuși, cine erau acești spectatori? Niște prinți, niște curteni, adesea foarte evaporați, niște doamne și mai evaporate unori. Dar această lume scilicet, ușoară, nu era cătuși de puțin ușuratică, atunci când era vorba de plăcerea sa. Aceasta lume consimțea să-și cumpere plăcerea printr'o atenție încordată, și și-o plătească cum trebuie, nelăsând să se piarză nimic din ea”.

Și astăzi? „Astăzi — continuă criticul francez — suntem departe de aceste gusturi, de acest curaj. Astăzi se produce un prea ciudat fenomen: Cu cât mai multă precizie cerem în zilnică viață practică, — cu atât mai puțină precizie cerem în artă. În viață, totul ne este regulat cu ora și cu minutul. În comerț, în industrie, în administrație, în știință, — pretutindeni suntem noi atenți, în afară de plăcerile noastre. În artă și în literatură nu mai vrem să avem grija justei precizie. C'o'are, mișcarea, vehemența, tot ce izbește vederea, tot ce ne cere nici o gândire, nici o încordare nu satisfac”.

Și rezultatul? Rezultatul este, că din moment ce teatru se trudește să intre tot mai mult în voia și în gustul marelui public, — mai nici un dramaturg nu se mai simte ispitit să se avânte în spre culmile atinse de Shakespeare, Corneille, Racine și Molière.

Suntem care în câștig? Cine oare ar putea să răspundă afirmativ? Fapt însă și mai intristător este că noul avânt al telefoniei fără fir se prepară, nu numai să stănjenească propășirea așezământului teatral, dar încă și să coboare arta și prestigiul artiștilor dramatici.

M. MIHAILEANU
Profesor, Pitești.

Miscarea culturală

Ligeti Ernő: Eu am vrut binele....
(Versuri) Cluj, — 1924

Ligeti Ernő este o veche simpatie a mea. Il cunosc de pe vremea, când eram și eu „dandy” și prețuiam, ca oricare poet, mai mult degetul iubitei noastre, decât o mie de... bancnote. Era vremea feeriei a tinereții, când versul se împărechea cu versul unei luminoase grațioase și salutăm cu frenezie și cu *evohé Bacchus* solia dimineții, în tavernele cafenele. Fiăcărei de-atunci s'au holtenit. Mustețile cari numai le-au mișt chemate de forțele pubertății, s'au făcut negre și șerpuite de fire albe. Deatul (anno 1911), s'au întâmpnat și altele: s'a năruit timpul moscovit și habsburgic, și din servitori au ajuns stăpâni. Gravitatea noastră literară la Berlin, a apucat calea normală spre alvia strămoșească din București... și în loc de apa Gange-ului cu mii de crocodili, ne-am învățat să spunem: Someș, Olt, Mureș și Dâmbovița. Și așa este bine. Suntem frațani cu *mixer*-ii bar-ului parisien, iubim și azi Cordial Médoc-ul, Paquin-ul, Hôtelul Rambouillet... square-ul glacial al Londrei și ștregărescul sgomot al lui Napoli... dar ni se potrivește totuși mai bine islicul strămoșesc, pipa (ciubota), ceaiul de flori de busuoc și Maznu-l Popel Irimie — atât de des amintit în poveștile noastre.

Ligeti Ernő este un unguresc Adrian Maniu. Să mă ierte și unul și celălalt, că-i trimet înaintea oglinzii să se recunoască. Sunt amândoi poeții zilei, sunt romantici, sunt „tradiționaliști” în măsura în care și gâina de orpington poate avea tragedia, ca să-și ascundă ouăle în șopronul cutărui sat din Rucăr. Eleganța pasiunii, verbul de oameni civilizați, cinismul liric, îi apropie de mine. Aș spune, că un Solomon literar, i-a tăiat în două părți, dându-i căruia o jumătate din sufletul, creierul, măduva și gura ce-luialt. Și amândoi se apropie de cumpăna de aur: cei 35 de ani, cari îi împovăra, le-a imobilat lira, ca să nu mai țipe a cefi flămânzi.

Volumul din urmă al lui Ligeti Ernő — cel mai european talent al literaturii maghiare din România — se numește „Eu am vrut binele”. Este un admirabil clemoid de tinerețe apasă, stanțe de abate cvios și madrigaluri de femeie stinsă, împărechieri imposibile de bizar și normal, o adevărată orgie de cuvinte catifelate, visiuni morbide, vedenii și arătări de clair-voyance;

„Naufraziatul, pe care te-a aruncat la stăpân
Valul plângător, spune valule, oare
Va reveni în urma mea nava
Ori este pierdut pentru totdeauna fărnel?”

Valule, de vei întâlni om și inimă
Să-i spui, că am vrut binele,
Am fost însă singur pe Ocean...

Așa își începe confesiunea, admirabilul meu prieten Ligeti și ne conduce prin labirintul unui rone ardelean, cu mii de senzații și impresii; Omul, Martie, Tinerețe!... Imnul tău... Nu-ți fie teamă... Vânt de primăvară... Și cântă iubirea noastră... Satul... Imn către viitor... sunt versuri pe care le opresc în amintirea mea, ca pe prețioși musafiri și-i așez în salonul inimii mele, pe cele mai scumpe covore de argint, aur și mătase...

Limba în care mi le-a spus, este a lui Attila, dar este și a lui Petőfi și a lui Ady... și eu o înțeleg în sunetul celor din urmă... Ligeti nu este poet din sângele meu, și totuși îl simt aproape de mine, foarte aproape... Căci știu, că vremea va aduce lanțul de fier, care ne va lega pe toți de stâlpii unui Parnas priment, unde nu vor avea decât cânta retorici, demagogii și pareologii.

Indemn pe traducătorii noștri să tâlmăcească în cu-

Rondelurile portului

de Mircea Gheorghiu

Rondelul cheului sub soare

Peste cheul plin de soare
Grăvele de aur par;
Duc hamalii din hambar
Sacii albi în vase, care

Par un negru furnicar:
Forța este în mișcare;
Peste cheul plin de soare
Grăvele de aur par.

Au sosit greoaie care
Cu saci grei; de bronz îți par
Umerii ce-i duc arar
Îndoii, către vapoare —
Peste cheul plin de soare...

Rondel colorat

Valuri verzi, decor pustiu
Cu o zare cenușie;
Seara cade aurie
Peste portul slietu.

Stap, cu prora ruginie,
Vase lângă cheu, târziu;
Valuri verzi, decor pustiu
Cu o zare cenușie.

Dintr'un nor trandafiriu
Strâmb și tremurând invie
Lin, pe bolta turmure
Discul lunii sângeriu...
Valuri verzi, decor pustiu...

Rondelul vapoarelor

Vapoarele care pornesc
Din port, în seara asta 'n larg.
Lin clatină, pe 'nalt catarg,
Vii taruri care îlcăresc.

Cu prorele lor roșii sparg
Visări de ape, ce plutesc,
Vapoarele care pornesc
Din port, în seara asta 'n larg...

Gândurile ce nu slăresc
Să-mi risipească visu'n larg
Cu far de doruri pe catarg —
În seară le asemenească
Vapoarelor care pornesc.

Rondelul portului sub lună

Peste port visează luna
Și cu gândul meu pribeag;
Zările-alburii m'arag
Azi, ca neînțodeana.

Stau catargele sirag,
Dor de ducă 'ntinde struna;
Peste port visează luna
Și cu gândul meu pribeag.

Cântă valuri verzi într'una
Un cânt limpede și drag...
Pală ca un chip de mag
Ce-a învins în el furtuna,
Peste port visează luna.

Brăila, 1924.

NOAPTE

Apa susură a un cor îndepărtat, arar.
Cleștele razelor de lună coastele i le smulge.
Noaptea ce s'a lăsat e un șisțar
În care văzduhul, laptele seninului lunii îl mulge.

O față s'a oprit la poarta argatului.
Lătratul unui câine pune peceie roșie pe coala
liniștei și pier.

Crucea pe care stă Christ răstignit la marginea
satului

Pare un pustnic ce predică lunei tăcere.

Luna, pâine galbenă scoasă din cuptorul cerului
de sus

Satură țări întregi cu căle-o felie
Așa precum odinioară Isus
A săturat miile de flămânzi cu cinci pâini în pustie.

Și întreg văzduhul este un pom tânăr înverzit,
În care stelele atârnă grele, ca niște fructe coapte.
Și tăcerea este un cub liniștit
În care dorm sub aripa ocrotitoare a somnului,
orișice șoaapte.

Ioan Clorănescu

vinte românești versul acestui adevărat poet al nostru, care spune versul vreunei mări și spun meșterii mari. Înruirea lui cu Adrian Maniu, este și o mai prețioasă constatare a identității caracterelor literare moderne din România.

După volumul recent de versuri al lui Adrian Maniu, „Eu am vrut binele” al lui Ligeti sosește ca o confirmare a celor spuse de mine, care cred și azi fanatic în înfrățirea popoarelor și a culturilor. Un zămbet și o lacrimă este distanța între Ligeti și Adrian Maniu.

EMIL ISAC

MAINE DE BIRAN

cu ocazia centenarului morții sale

După un respectabil număr de literați, cărora Franța s'a simțit datoră să le închine, în timpul din urmă, amintirea ei întreagă, anul 1924 cere din partea acesteia să-și aducă aminte de filosoful Maine de Biran, acel care, la începutul veacului trecut, a pus bazele filosofiei moderne și pe ideile căruia s'a ridicat noua filozofie realistă a marului Henri Bergson. Nu știu dacă Franța va ști să aducă un prinos deosebit memoriei lui Maine de Biran; acceptăm însă ca în toamna aceasta, revistele de specialitate să-și facă datoria. Căci ce poate fi mai frumos, decât să aduci aminte fiilor de vitejile părinților?

François Pierre Gonthier, — Maine de Biran — s'a născut în orașul Bergerac, la 1766 și a murit în 1824. Din copilărie arăta o mare sensibilitate și trăia sub direcția înrăurire a impresiunilor exterioare, observând, de timpuriu, marea influență pe care corpul o exercită asupra spiritului. Ca semn al unei desăvârșite cunoașteri de sine au rămas cuvintele în care Maine de Biran și-a anunțat întreaga esență a doctrinei sale filozofice: „Nici un om n'a fost atât de bine organizat, ca mine, pentru a recunoaște subordonarea stărilor morale la anumite stări fizice”. Încă de tânăr, avea numai 18 ani, a intrat în armată unde a stat până la izbucnirea revoluției (1789) care avea să pună capăt tuturor nebuniilor regești. Se retrage la domeniul lui din Grateloup, la o oarecare distanță de Bergerac, ocupându-se de chestiunile politice, dar, mai ales cu răbdătoarele observații psihologice și cu studiul naturii. Amintirile contemporanilor săi nu-l arată ca pe un om politic distinct; Maine de Biran n'avea deosebit talent oratoric, dar, regalit convins, judecata lui răsăria totdeauna sigură. Ceeace i-a ridicat însă personalitatea a fost numai activitatea lui științifică.

Înainte ca Maine de Biran să-și desvolte teoriile sale se iveau — rari nantes — la orizontul atmosferei filozofice, dar câțiva cartesieni și discipoli ai lui Jean-Jacques Rousseau. Dealțul sensualistilor dominau, alături de cartesieni și Malebranche, apărând cauza rațiunii contra simțurilor. Fără vreo vigoare particulară rousseau-istii protestau vehement în favoarea raționalismului. Cu „*Rapports de Physique et du moral de l'homme*”, lucrare în care se găsește cercetată analitic întreaga teorie filozofică a lui Descartes, Malebranche sau Leibnitz și endoclopediștilor, Maine de Biran rupe cu tradiția învechită și dă filozofiei sale un suflu nou. Mișcarea sensualistă capitulă. El însuși debută sub auspiciile școlii lui Condillac, dar analizează iluzoriile ale înțelesului său: Locke, Bacon sau Condillac, el opune teorie nouă a reintegrării elementului activ. *Eul*, după metoda biraniană, nu se mai prezintă ca obiect, ci ca subiect, ca subiectul tuturor cunoștințelor.

O aprofundare a problemei ne duce la caracterizarea de maestru a lui Ernest Naville: „Omul nu există ca forță intelectuală decât cu condiție de a avea o conștiință de propria sa viață, de *eul* lui. Cum să putem ajunge la cunoașterea eului? Nici prin observație psihologică — cum preînd materia isții — nici prin concepții abstracte — cum încearcă idealisții — ci cu ajutorul simțului lăuntric. Sub ce condiții *eul* se manifestă mai întâi ca simț lăuntric. Sub forma voinței, a sfertăreii. Sfertărea este faptul primitiv al simțului lăuntric. Sfertărea, forța individuală, are ca o corelație necesară rezistența organică; în această se rezimă cei doi termeni al ființei umane: de o parte, voința se manifestă sieși, el este deci cauza liberă și forță, pe de altă parte, viața animală, viața poftelor și a efectiunilor. Prin natura sa omul apare dublat. Cele două elemente cari îl compun sunt strâns unite în menținerea modurilor reale ale existenței noastre, și lucrează, fără încetare, unul asupra altuia. Nu sunt mai puțin adevărat eterogene. Tot ceea ce, în noi, este variabil și relativ, tot ceea ce suferă influența excitațiilor din afară, aparține efectiei; tot ceea ce este absolut, permanent, tot ceea ce durează independent de circumstanțele actuale, atât timp cât ființa trăiește, atâră de sfertărea. Tot ceea ce este liber constituie moralul, tot ceea ce este necesar, fizicul. Pentru a explica natura omenască, trebuie să urmăim cele două elemente în treptele succesive ale combinărilor lor. Putem stabili astfel patru sisteme sau patru moduri reale ale existenței noastre. Sistemul afectiv, este viața simplă, viața universală. Sunt plăceri și dureri, mișcări instinctive de reacțiune, intuiții organice a colorilor și sunetelor, atrageri și respingeri, agregățiunile fortuite de fantome și imagini, după cum întâlnim la animal, la omul adormit sau căzut în delir; dar nici o voință, nici o conștiință, nici o idee. În momentul când forța conștientă observă mișcările instinctive, *eul* răsare din sânul vieții primitive și devine spectatorul aparențelor sale. Acesta este caracterul sistemului reflexiv, care nu este altceva decât conștiința clară a faptului primitiv”.

Mai puțin nou, dar totuși interesant în *Influence des signes*, Maine de Biran vine cu o sumă de bogate observații. În *Influence de l'habitude* omul, spune el, este activ în actul de cunoaștere, și percepțiune, dar este pasiv în cele mai pure senzațiuni.

O parte din activitatea filozofică a lui Maine de Biran, aceea anunțată în 1815 prin *Rapports des sciences naturelles avec la psychologie*, o numim filozofia religiei. El admite existența unei facultăți a absolutului, recunoscându-i drepturile și locul în amestecul manifestărilor spiritului omenesc. Dar, urcându-se până la Dumnezeu, el nu se oprește la ceea ce numim religie naturală și trece în domeniul propriu al ideologiei și credinței creștine. Începând prin a fi un filozof materialist Maine de Biran se urcă spre stoicism, sfârșindu-și activitatea prin cercetarea filozofiei creștinismului.

Doctrina lui se poate concepe ca o filozofie a personalității.

GEORGE BAICULESCU

CITIT!

Cuvântul Liber

viguroasă revistă
politică și culturală
scrisă de cei mai
apreciați publiciști

:: independenți ::

Exemplarul 5 Lei